

Політика радянського режиму на західноукраїнських землях у культурній сфері (вересень 1939 р. — 1941 р.)

Процес «радянзації» на західноукраїнських землях в культурній сфері мав складний і суперечливий характер. Він спонукав зміни в галузі освіти і науки, збільшення кількості культурно-освітніх закладів та установ. Проте одним з головних аспектів даного явища було те, що тоталітарний режим розглядав культуру як один з найважливіших ідеологічних засобів зміцнення комуністичної системи, а це в свою чергу спричинило неприродну одноманітність у духовній сфері, призвело до значних втрат попередніх культурних надбань.

Насамперед до сфери гуманітарної політики нової влади на зазначеній території потрапила освіта. У «Доповідній записці Наркомату освіти УРСР ЦК КП(б)У і Раднаркому УРСР про систему шкіл у Західній Україні» наводились факти, що «на території Західної України існували народні школи. За мовами навчання: українські — 139, польські — 2731, польсько-українські — 2198, німецькі — 79, польсько-німецькі — 7, єврейські — 1.

У цих народних школах відповідно навчалось 819 233 учні. За національністю: українців — 510 тис., поляків — 250 тис., євреїв — 70 тис., німців — 4207.

В шкільній освіті працювало 14 203 вчителів. З них поляків — 10 125, українців — 2477, німців — 95, євреїв — 17.

Що стосується середніх навчальних закладів, то тут ситуація на осінь 1939 р. виглядала таким чином: гімназій і ліцеїв нараховувалось 138, з них польських — 106, українських — 20, єврейських — 10, німецьких — 2».

Головними напрямками нової влади в освітній галузі були деколонізація освіти і приведення її у відповідність з радянською системою освіти, яка утвердилась в СРСР.

Перебудовчі процеси відбувались і в галузі вищої освіти. Зросла загальна кількість вузів. Відбувалась структурна реорганізація галузі.

Молодь, особливо «українська і єврейська», — як зазначав після поїздки Західною Україною у 1939 році письменник П. Павленко, — «з великим ентузіазмом сприйняла ці перетворення». Але всі перетворення у початковій, середній і вищій школі супроводжувались ускладненнями та деформаціями. Постійно відбувались тертя між радянською, новою тра-

дицією виховання і старою, ускладнювалися стосунки між педагогами та школярами, професорами та студентами.

Поряд з освітою розвивалася і наука, проводилися наукові дослідження.

У соціалістичне будівництво включилася передова частина інтелігенції. Серед відомих громадських діячів і письменників: Ванда Василевська, Семен Стефаник, Степан Тудор та інші. І тут же активну діяльність в західноукраїнських областях розгорнула Спілка радянських письменників (СРП), одним з основних завдань якої була ретельна перевірка львівських майстрів пера — українських, польських, єврейських, щоб виявити їхню придатність для художньої пропаганди ідеалів радянського режиму.

Відчутними були результати радянської влади у реорганізації та створенні розгалуженої мережі культурно-освітніх закладів, які в умовах тоталітарного режиму мали виконувати роль ідеологічних центрів.

Наслідки «радянзації» культурного життя західноукраїнських земель були неоднозначними і суперечливими. Поряд із здобутками українська культура зазнала значних втрат. Тут утверджувались комуністичні ідеали, але руйнувались національні традиції, а загальнолюдські цінності підмінювались класовими і партійними.

В. Надольська (м. Луцьк)

Червнева 1940 р. депортація і доля євреїв західних областей України

Унаслідок проведення військових дій у польсько-німецькій війні на західноукраїнських землях з'явилася значна кількість біженців із Польщі. Біженцями стали колишні польські громадяни, в основному, переселенці із західних і центральних воєводств Польщі, які втікали від наступаючого на схід Вермахту. Згідно з деякими польськими оцінками, лише у Львові в 1939 р. перебувало близько 300–400 тис. втікачів. Радянська влада оцінювала їх кількість у місті в листопаді 1939 р. приблизно у 80 тис. осіб.

В результаті угоди між Третім райхом і СРСР, укладеної наприкінці грудня 1939 р., частина біженців могла повернутися до своїх місць проживання. Акція переселення тривала від лютого до червня 1940 р. Однак не всі біженці хотіли повертатися під німецьку владу.

За своїм складом контингент біженців був багатонаціональним, серед них високим був відсоток поляків, а також євреїв (близько 85%), котрі